

T AAL & CULTUUR

[T] TAAL IN DE GRENSTREEK. EEN TERUGBLIK

Het colloquium *Taal in de grensstreek* vond plaats in Wervik op 9 februari 2011. Het werd georganiseerd door Ons Erfdeel vzw en de Culturele Kring Menen-Wervik met de steun van de cultuurdiensten van de grenssteden Menen en Werken en van de provincie West-Vlaanderen, en wilde een stand van zaken geven van de taalsituatie in het zuiden van West-Vlaanderen, aangrenzend aan Wallonië en Frankrijk.

Ons Erfdeel vzw zet in haar beleid sterk in op de combinatie van het vragen van respect voor de eigen taal en actieve meertaligheid. De kantoren van Ons Erfdeel vzw liggen in Rekkem, pal op de Frans-Belgische grens. Dat is toeval. Het is ook een symbool geworden. Ons Erfdeel vzw zoekt de grens, en dus de andere, op. In zijn taal. Maar de dienst wordt er uitgemaakt door Nederlandstaligen.

Het colloquium vertrok van een simpele vaststelling: het Frans is aanwezig in de grensstreek. Franstaligen komen er winkelen, werken en wonen. Ze maken gebruik van Vlaamse diensten. Daar is op zich niets verkeerd aan. Dat is eigen aan grensstreken. Het typische aan de situatie in deze grensstreek is dat Franstaligen hun taal meebrengen, met een zekere vanzelfsprekendheid. Ze spreken Frans bij de bakker, de makelaar, aan het loket in

het stadhuis. Ze krijgen meestal ook in het Frans een antwoord. Even typisch aan deze situatie is dat er geen wederkerigheid optreedt. Vlamingen spreken geen Nederlands in het Franse Halluin, dat grenst aan Menen. Die niet-wederkerigheid heeft te maken met taaldominantie. Talen staan namelijk altijd tegenover elkaar in machtsverhoudingen.

Omdat die wederkerigheid niet optreedt, werd dit colloquium georganiseerd in het Nederlands: het was dus in de eerste plaats bestemd voor Nederlandstaligen. In het milieusymposium van 2009 heeft Ons Erfdeel vzw wel Walen en Fransen direct betrokken bij de vraagstelling, en dus ook consequent voor twee congresalen gekozen met simultaanvertaling. Milieuproblemen houden niet op aan grenzen. Ze zijn per definitie “wederkerig”.

Van in het begin probeerde het colloquium de situatie zo breed mogelijk in kaart te brengen. Er werd gekozen voor vier panelgesprekken: taal en werk; taal en vrije tijd; taal en samenleving; taal en onderwijs. Zeg maar, wat gebeurt er op de werkvloer; in de culturele sector, sportclub en jeugdbeweging; aan het loket in het stadhuis, het ziekenhuis, de woonmarkt; in het onderwijs.

Telkens werden de gesprekken ingeleid door praktijkvoorbeelden: hoe gaat de beschutte werkplaats 't Veer in Menen, een van de grootste werkgevers uit de grensstreek met zijn bijna

Het panelgesprek over ‘Taal en werk’, met van links naar rechts: Ruud Halink (directeur Talenacademie Nederland), Herman Wenes (directeur beschutte werkplaats 't Veer), Bram Lievrouw (directeur VDAB West-Vlaanderen voor de competentiecentra), Sophie Vershelde (regiomanager AGO Jobs & HR WEST West-Vlaanderen), Christ Vanneste (diversiteitsconsulent ABVV West-Vlaanderen) en Frank Demets (journalist bij *De Morgen*), Foto Jan Yperman.

zevenhonderd werknemers, om met de vele talen op de werkvloer? Welke vragen heeft een cultuurbeleidscoördinator van Wervik? Welke oplossingen heeft het grootste ziekenhuis in Zuid-West-Vlaanderen bedacht om de communicatie tussen patiënt en zorgverstreker zo goed mogelijk te laten verlopen? Wat doet een basisschool in Rekkem met meer dan 70 procent leerlingen die thuis Frans spreken?

Telkens werden mensen samengebracht die vanuit verschillende invalshoeken op de situatie konden reageren. In elk panel werd ook gezorgd voor een meer afstandelijke, academische benadering. Telkens werd meertaligheid aanvaard als een feit, een werkelijkheid. In het beste geval als een meerwaarde, een troef. Maar telkens werd ook gezocht naar voorwaarden om er zo goed mogelijk mee om te gaan.

In het panel ‘Taal en werk’ werd opgemerkt dat bedrijven uit welbegrepen eigenbelang een taalbeleid zullen moeten opzetten. Enkele duizenden Fransen en Walen werken in West-Vlaamse bedrijven. De vergrijzing die ons te wachten staat en de knelpuntenberoeven zullen ons dwingen anderstaligen te blijven aantrekken. Een bedrijf dat bloemen, planten en alles voor tuinen verkoopt en vele Franse klanten over de vloer krijgt, organiseert verplichte lessen Nederlands tijdens de (betaalde) uren en nodigt de Vlaamse werknemers uit om vrijwillig

Franse les te volgen tijdens dezelfde werkuren.

Het gaat hier vooral om mensen die in de verkoop werkzaam zijn. Bedrijven zijn natuurlijk pragmatisch en denken economisch in de zin van resultaatgericht met maximaal, meetbaar rendement bij zo laag mogelijke kosten. De vraag werd dan ook gesteld welk soort Nederlands het meest oplevert op de werkvloer: de standaardtaal of het lokale dialect?

In het panel ‘Taal en vrije tijd’ werd de grensstreek, en dus de nabijheid van een andere taal en cultuur, gezien als een kans om te ontsnappen aan het stigma van de perifere positie van Zuid-West-Vlaanderen binnen de Vlaamse regio. Om de streekvlucht tegen te gaan, zal men ook het culturele aanbod moeten vergroten, omdat mensen zich bij de keuze van een woonplaats ook daardoor laten leiden. In dat culturele aanbod moet men inzetten op vertaling, boventiteling bij podiumkunsten, en kunnen rekenen op wederkerigheid. In dit panel kwam ook de rol van de jeugdbewegingen aan bod. Zij moeten de kans en de middelen krijgen om te experimenteren, werd opgemerkt, en om actiever op zoek te gaan naar een meer divers publiek. Taaldiversiteit was hier een aspect van een grotere vraag en roep om diversiteit in de rekrutering en opvang.

In het panel ‘Taal en samenleving’ werd onder meer gesproken over op de manier waarop de provincie Vlaams-Brabant omgaat met de groeiende

meertaligheid van mensen in de Brusselse rand. In een charter vertrekt men daar van de code: “Respect voor de taal én begrip voor de burger”. De ambtenaar begint bij dienstverlening in het Nederlands en maakt dan een inschatting van de situatie. Indien hij of zij dat *kan*, mag hij of zij overschakelen op een andere taal (meestal Frans of Engels). Hij is daartoe niet verplicht, maar moet wel een inspanning doen om de dienstverlening te laten slagen. In dit gesprek werd ook gewezen op het zwakke aanpassingsvermogen van Franstaligen aan de officiële taal in Vlaanderen: ze richten zich nietsvermoedend, met een onbevanging vanzelfsprekendheid, in het Frans tot winkeliers, beambten en mensen op straat. Overigens kwam in dit gesprek ook het belang aan bod van de kennis van de historische context die heeft geleid tot het vastleggen van de taalgrens in dit deel van België.

In het panel “Taal en onderwijs” werd vertrokken van de specifieke situatie van een school in Rekkem. Meer dan 70 procent van de schoolbevolking komt uit een Franstalig gezin. De instroom van kinderen uit Moeskroen (en dus Wallonië) is groter dan die uit Frankrijk zelf. Zoals een moeder het uitdrukt: “Ik kies voor een volledig taalbad, dus voor volledige *immersion* van mijn kind in het Nederlands.” De schoolkeuze is vrij in België, en Belgen vinden die vrije keuze met zijn allen, en elk afzonderlijk, blijkbaar een groot goed. Maar scholen betalen er wel een prijs voor.

Hoeveel kinderen die thuis Frans spreken, kan een Nederlandstalige school aan? Is er wel voldoende omkadering voor de heel specifieke situatie van sommige scholen in de grensstreek? Hoe tolerant moet men zijn tegenover Frans op de speelplaats, bij het oudercontact? Het is blijkbaar beter om stimulerend en niet bestraffend op te treden als men kinderen echt wil brengen tot het Nederlands. Ook de ouders worden daar het best in betrokken. De school in Rekkem biedt lessen Nederlands aan Franstalige ouders, maar daar wordt niet massaal op ingegaan.

Is *immersion* hier een model? Dit wil zeggen: is het aanbieden van zaakvakken (bijvoorbeeld geschiedenis) in een andere taal (in casu het Frans) een goede methode om actieve meertaligheid te versterken? Of verzwakt men daarmee de kennis van het Nederlands? En moet men in de grensstreek juist niet meer inzetten op Nederlands?

Een opgemerkte constante tijdens het hele colloquium was een ambivalentie tussen gezond pragmatisme in de omgang met meertaligheid en een beginselvastheid wat betreft het officieel eentalige karakter van de streek.

Herhaaldelijk werd verwezen naar het accommoderende karakter van de gemiddelde Vlaming, die zich aanpast aan zijn gesprekspartner en dus Frans spreekt. Tegelijk werd dit talent tot aanpassing gehekelde als een vorm van lamlendigheid, een gebrek aan fierheid op de eigen taal. Het was opmerkelijk dat enkele Fransen in de zaal, in uitstekend Nederlands overigens, aan de aanwezigen vroegen of die eigenlijk wel fier waren op hun taal. Een Fransman vond het onbegrijpelijk dat hij een dame in Oostende Frans had horen spreken tegen de loketbediende in het postkantoor. Maar pijnlijker was het toen een andere Franstalige de Vlamingen wees op het feit dat de standaardtaal te weinig weerklinkt in de openbare ruimte. De Franstalige en de nieuwkomer leren algemeen Nederlands in de cursus, en botsen in die openbare ruimte vaak op een dialect dat ze niet begrijpen.

Met andere woorden: de onvoldoende standaardisering van het Nederlands in Vlaanderen blijft de Vlaming parten spelen. Die moet blijven werken aan een grotere vanzelfsprekendheid van de standaardtaal, uit welbegrepen eigenbelang, uit pragmatisme dus.

Men zou die ambivalentie, die spanning tussen pragmatisme en beginselvastheid, ook op een andere manier kunnen verwoorden. Het zal erop aankomen in grensstreken, of dat nu de Brusselse rand is of de grensoverschrijdende Eurometropool Lille-Kortrijk-Tournai, assertief én genereus te zijn als het over taal gaat, en een wettelijk kader (*Entre le fort et le faible, c'est la liberté qui opprime et la loi qui affranchit*) altijd te blijven combineren met een model van hoffelijkheid. En nu we toch bezig zijn in die prachtige buurtaal van ons: *Honni soit qui mal y pense*.

LUC DEVOLDERE

Een volledig verslag van het colloquium zal verschijnen in het jaarboek *De Franse Nederlanden-Les Pays-Bas Français* (september 2011), een uitgave van Ons Erfdeel vzw.